

Nagy Hilda

Az élet és a művek

Fráter Zoltán: Itt vagyok, ni!
Tersánszky Józsi Jenő ezer élete

Tersánszky Józsi Jenő azon szerzők közé tartozik, akinek nevéhez, jóllehet, többek számára ismerősen csenghet, sokan mégsem tudnának hozzárendelni konkrét műcímeket, vagy legalábbis kevesen vannak abban a táborban, akik az életművét pontosan átlátják. Ezt a helyzetet kísérli meg orvosolni az *Itt vagyok, ni! Tersánszky Józsi Jenő ezer élete* című kötet. Fráter Zoltán rendhagyó módját választotta az író népszerűsítésének: Tersánszky eseménydús életéből konstruált olyan könnyen, az irodalomban kevésbé avatottak számára is fogyasztható narratívát, amelynek nyomán várhatóan felkeltheti az érdeklődők figyelmét az író megemlített művei vagy további, más szövegei iránt. Hogy ez a törekvés mennyire válhat sikeressé, nem egyetlen olvasó feladata megállapítani, viszont az egyértelműen kiderül belőle, hogy az irodalom népszerűsítése, bárki számára hozzáférhetővé tétele nem kevésbé fontos vállalkozás, mint szaktudományos írások megalkotása.

Fráter már a bevezetőben leszögezi, hogy *„nem pályázik tudományos igényű megszólalásra”* (5.), ugyanakkor a célközönségét is meghatározza, amit egyértelműen nem a szakma szűk körébe tartozókkal lehet azonosítani, hanem sokkal tágabb merítéssel, az „érdeklődő olvasót” kívánja megszólítani. Tersánszky népszerűsítése, mint egyetlen kitűzött cél szintén ehhez a koncepcióhoz illeszkedik. Annak ellenére, hogy már az elején körvonalazódik a kötet törekvése, csak később, a fejezetek tanulmányozása nyomán derül ki, hogy milyen módszerrel dolgozik a szerző és próbálja a kívánt hatást elérni. Nem tekinthető egyedülálló kezdeményezésnek a figyelem felkeltése és hangsúlyozott irányítása az irodalom, azon belül egy konkrét szerző felé, kiemelve azt a fontos elemet, hogy az aktuális munka a bevett, illetve a tudományos életben éppen divatos irányokhoz képest (valamilyen perspektívából) eltérő megközelítést kínál. Elég csak Szajbély Mihály *Csáth Géza élete és munkái* című nagyszabású, 2019-ben megjelent vállalkozását említeni, amelyben a szerző már a kötet alcímében is jelezte annak sajátos rendellenességét: *Régimódi monográfia*.

Jóllehet az életnek és a műveknek egymás fényében olvasása, egymásra gyakorolt hatása nemcsak Csáthnál, hanem Tersánszkynál is érvényesíthető olvasatként működtethető, viszont azt mindenképpen érdemes leszögezni, hogy a felvetés hasonlósága ellenére a két irodalomtörténész egymástól látványosan különböző módszertannal operál. Szajbélynál a könnyen érthető értekező nyelv nem zárja ki a szakmán kívüli olvasókat, ugyanakkor kutatási eredményei jelentős irodalomtörténeti tanulságokkal szolgálnak. Ehhez képest Fráter kötete sokkal inkább az irodalomhoz áll közelebb, mintsem az irodalomtörténethez. Az elbeszélő részben ugyanúgy helyet kapnak párbeszédek, amelyeknek forrása jelöletlenül marad, ezért tartható helyénvalónak az irodalmi stílushoz való közelítés. Aki tekervényes lábjegyzeteket, bibliográfiai adatokat vagy névmutatót vágyna böngészni, ebben a kötetben ezeket hiába fogja keresni. Ehelyett kap gördülékeny, eseménydús jeleneteket, amelyekből még a legnagyobb nélkülözésről vagy az öngyilkossági kísérletről olvasva is árad az életigenlés és a humor.

Az *Itt vagyok, ni!* tizenkét fejezetre bontva, figyelemfelkeltő, ugyanakkor találó címekkel ellátva (*Nagybányától Budapestig*; *Első találkozások*; *Viszontlátásra, drága…*;„*A vízbeugró költő*”; *Fülledt erotika*; *Botrány, perek, fogház*; *Műhelyben és színpadon*; *Kakuk Marci örök figurája*; *A zenebohóc könnyen*; „*Nagy író? Hagyjuk ezt*”; *A szép, új világ*; *Öreg ember nem vén ember*) vezet végig Tersánszky életén, illetve, ezzel párhuzamosan, az életművén is. Ez utóbbit különösen fontosnak tartom hangsúlyozni, hiszen annak ellenére, hogy a kötet alcíme mindössze az életet emeli ki, mégis a jelentősebb szerepet betöltő szövegekkel nemcsak említés szintjén lehet találkozni. Az aktuális életszakaszhoz köthető írások értelmezése helyett azoknak egy-egy részlete szerepel, ami alapos válogatói munkára, valamint az életmű széles körű és mély ismeretére enged következtetni. Ahhoz, hogy egy hosszabb terjedelmű kisregényből kiemelt részlet (minden előzetes olvasmányélmény vagy információ hiányában) képes legyen megragadni az olvasó figyelmét, ez a fajta szerzői tájékozódás elengedhetetlen.

A részleteknek ebben az értelemben sorsdöntő szerep jut, hiszen a koncepció teljes tétje lényegében rájuk hárul. Az *Itt vagyok, ni!* a bevezetőben megfogalmazottak alapján csak akkor ér(het)i el kitűzött célját, ha Tersánszkyt népszerűsíti. Viszont abban az esetben, ha az izgalmas életesemények magukkal sodorják az olvasót, de mégsem győzik meg ugyanarról az érdekességről az irodalmi szövegek, az élet és a művek között feltételezett, termékeny átjárás megszakadhat vagy megtorpanhat. Természetesen azt az eredményt sem szabad alábecsülni, ha valaki mindössze a szerző élettörténetének számbavételéig jut el, mivel így is

többet tud már (ez esetben) Tersánszkyról, mint korábban. Továbbá azt sem érdemes figyelmen kívül hagyni, hogy a kötet különböző szövegein keresztül sem kizárólag Tersánszky ismerhető meg, hanem a kortársak néhány karakterjegye, a korabeli irodalmi intézmények működésmódja, illetve az éppen aktuális politikai helyzet egyénre gyakorolt hatása is pontosan kiolvasható.

Mint az az eddigi elismerő szavakból is kiderülhetett, sokra tartom Fráter vállalkozását, viszont főként az első fejezetek elolvasása után hiányérzet alakult ki bennem. Csak a kötet további részeit megismerve fejtettem meg, hogy mivel magyarázható ez, ugyanakkor miért nem indokolt számonkérnem ezt a köteten. Az élettörténetet magába foglaló szöveg, valamint az irodalmi művekből kiemelt idézetek mellett gazdag sajtóanyag is található a könyvben, ugyanakkor számos, a szerzővel készült interjú is helyet kap benne. Ezekhez a forrásokhoz viszont nem társul részletesen értelmező szövegmagyarázat, így sokkal inkább az olvasóra van bízva, hogy mit kezd ezekkel a részekkel. Jóllehet, nem tartom kizártnak, hogy én becsülném alá az érdeklődő olvasó interpretációs képességeit, viszont nehezen tudtam elképzelni, hogy valaki végigolvassa az összes híradást Tersánszky öngyilkossági kísérletéről, és egyből látja, hol jelentkeznek az eltérések. Bár némi segítséget nyújt az elbeszélő rész, mégis, mankóként, egy erősebb eligazítás talán nem lett volna érdektelen. Az viszont semmiképp nem állítható, hogy kihagyhatóak volnának a sajtóanyagok, hiszen sok esetben az életesemények leírása ezekre a szövegekre nemcsak címszerű utalás szintjén, hanem a bennük megfogalmazottak tartalma alapján is nagymértékben épít. Továbbá, az interjúk esetében ez hatványozottabban igaz, hiszen a beszéde, gesztusai által lehetőség nyílik tovább mélyíteni Tersánszky karakterének autentikus ábrázolását.

Az íróról és a vele történtekről való hírközlések egy újabb réteget világítanak meg, mivel megmutatkozik az előzőekhez képest hasznos kiegészítőként az is, hogy mások vagy éppen a különböző sajtóorgánumok hogyan vélekedtek róla. Éppen az említett termékeny helyek miatt alakult ki bennem a hiányérzet, vagy legalábbis nem tartottam volna érdektelennek a különböző források pozicionálását. Ugyanakkor, amint említettem, a kötet-egész ismeretében nem találom tarthatónak ezt a kritikai észrevételt, hiszen ez a megoldás teljes mértékben megbontotta volna a narratíva és a többi szöveg egymáshoz képest detektálható dinamikáját. Fráter kötete ebben a formájában nemcsak következetes és – minden pejoratív felhangtól mentesen – fogyasztható mű, hanem egyszersmind kiindulási pontot kínál az általam fentebb hiányolt értelmezői munka elvégzésére. Bár Fráter a tudományosságtól meglehetősen távol próbálja pozícionálni

eljárását, aki a sajtókutatásban járatos, az mégis pontosan tudja és látja, hogy mennyi munka állhat a háttérben a kötetben megjelent sajtószemelvények kiválogatásában, még napjainkban is, amikor mikrofilmek tekergetése helyett digitálisan kereshetőek az adatbázisok. Míg az életműben viszonylag könnyebben lehet tájékozódni, addig az élettörténetet jóval nehezebb feladat rekonstruálni, narratívává alakítani, főként abban az esetben, ha ebből mások számára is élvezhető olvasmányt akar megírni valaki.

Fráter érdemei mellett viszont nem érdemes figyelmen kívül hagyni Tersánszky Józsi Jenő hozzájárulását sem a kötet sikerültségéhez. Az irodalmi pletykák, kuriózumok, határsértő viselkedések mindig érdekelték a közönséget (vö. Nyáry Krisztián köteteivel vagy Milbacher Róbert *Legendahántás* című, irodalmi tévhiteket felülvizsgáló könyvével), viszont kevés olyan izgalmas karakter azonosítható a magyar irodalomban, mint ő, akihez nemcsak egy-két érdekes eset társítható, hanem szinte olyan pillanatot nehéz találni az életében, amelyik bizonyos megvilágításból érdektelen tudna maradni. Továbbá azt is érdemes megemlíteni, hogy Fráter korábban is foglalkozott behatóan hasonlóan különc alakkal, hiszen számos kötetet szentelt Karinthy munkásságának.

Kortársakról lévén szó, elgondolkodtató, hogy vajon hogyan viselkedhetett a két író ugyanabban a társaságban, milyen reakciókat válthattak ki a körülöttük lévő társaságból. Szembetűnő különbség viszont kettejük között, hogy Tersánszky nem csak íróként azonosítható, ahogy ez már a fejezetcímekből is kiderülhet. Annak egyik lehetséges oka, hogy mégis irodalmi tevékenységével azonosítják, az, hogy ebben a művészeti ágban tudott a leginkább maradandót alkotni, ami nemcsak kortársai, hanem a jelen olvasóközönsége számára is hozzáférhető. Zenebohócként vagy más, színpadhoz és zenéhez kapcsolható műfajban könnyen el lehet képzelni, viszont jelenlétét megtapasztalni csak a képzelet segítségével nyílik lehetőség. Az *Itt vagyok ni!* mellett a Holnap Kiadónál *Delírium* címmel Tersánszky válogatott novellái is megjelentek Nyerges Gábor Ádám szerkesztésében, amely szintén hasznos tájékozódási pontot jelent az életműben. Azok számára, akiknek a részletek felkeltették az érdeklődését és nem elégszenek meg a biográfia tanulmányozásával, egyenes út vezet ehhez a kiadványhoz. Tersánszky most már valóban itt van, ahogy a cím is mondja, csak (ismét) be kell fogadni.

Fráter Zoltán: Itt vagyok, ni! Tersánszky Józsi Jenő ezer élete. Holnap Kiadó, Budapest, 2021, 304 oldal, 3300 Ft

Megjelent: art7.hu művészeti portál, 2021. 12. 08.